

Вікторія БАБЕНКО

ЕСТЕТИЧНІ ЦІННОСТІ МОВНИХ ЖАНРІВ
У ТЕЛЕВІЗІЙНІЙ ТВОРЧОСТІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 26.

УДК 007:304:004.9

Бабенко В. Естетичні цінності мовних жанрів у телевізійній творчості; 10 стор.; кількість бібліографічних джерел – 6; мова українська.

Анотація. Сигнальна природа слова зумовлена внутрішнім динамізмом усіх елементів творчого процесу, зорієнтованих на множинність комунікативних рішень. З цього погляду розглянуто мовленнєві жанри, що розвиваються і вдосконалюються у соціовербальній поведінці мовця.

Ключові слова: комунікативна компетенція, синергетико-конвергентний потенціал тележурналіста, телевізійний текст, естетичні засади комунікації.

Телевізійний текст як кодове сплетіння досвіду поколінь, автора і реципієнта, національних пріоритетів сконденсований у синергетичній практиці, яка у процесі проникнення в сутність буття реалізується у творенні естетичної реальності. Сучасна естетична проблема творчої діяльності тележурналіста зорієнтована на пошук слова, адекватного для вираження думки і впливового щодо її реципієнта енергетичного контакту естетичної комунікації.

У телевізійній творчості відчутне сплетіння голосів – Голосу Знання (культурних кодів), Голосу Істини (герменезизмів), Голосу Особистості (авторської індивідуальності) у їхній спільній взаємодії. Вміння практично реалізувати багатство мовленнєвих жанрів є одним з істотних критеріїв оцінки міри авторського новаторства, тобто причетності до формування побудови нових технік естетичного цілого.

Мета статті зумовлена потребою розглянути закономірності функціонування мовних жанрів у телевізійній практиці, яка здійснюється лише в комунікативній творчості-співтворчості. Співпереживання суб'єктів творчого процесу можливе тільки завдяки спільній дії, інтерференції емоцій, відчуттів, переконань, досвіду й інтуїції, осягненню думки та серця Іншого, – зазначає Світлана Луцак [4, с.30].

Бажаючи промовити до уяви, зворушити душу й серце реципієнтів, тележурналіст на хвилі творення зосереджує увагу на мовних засобах, візуальних концептах, які в уяві аудиторії викликають подібні враження, спостереження. І. Франко для позначення такої особливості виокремлює *сугестію* автора, яка “мусить, проте, зворушити так само внутрішню істоту читача, вводячи в неї нове зерно життєвого досвіду, нове пережиття і рівночасно зіпліючи те нове з тим запасом виображень та досвідів” [5, с. 66].

Важливий аспект вивчення естетико-культурної комунікативної діяльності телевізійного журналіста належить дослідженню жанрів *лінгвістичної генології* – розділу комунікативної лінгвістики, який вивчає комплекс проблем, пов'язаний із мовленнєвими жанрами [1, с.228]. Поняття *мовні жанри* увійшло в науковий обіг завдяки відомій праці М. М. Бахтіна “Проблема мовних жанрів” і стало одним із найважливіших у антропоцентричній комунікативно зорієнтованій лінгвофілософії. М. Бахтін, досліджуючи можливість різнобічної людської діяльності, говорить про “цілий репертуар мовних жанрів” [2, с.428]. Отже, мовні жанри – це вербально-знакове оформлення типових ситуацій соціальної взаємодії людей [3, с.168]. Все активніше поняттям *мовні жанри* послуговуються сучасні дослідники комунікативних процесів – Ф. Бацевич, М. Баліцька, Л. Дускаєва, А. Вежбіцька, М. Конурбаєв, К. Седов, Т. Шмельова та ін.

У телевізійних вербальних жанрах поєднуються мовні засоби спілкування і значущі форми соціальної взаємодії особистостей у соціумі. Телевізійний журналіст у процесі свого професійного становлення ніби “вростає” в систему мовних жанрів. Теорія вербальних жанрів віддзеркалює мовну поведінку людини, включаючи образ автора та образ адресата, концентрує механізми породження та інтерпретації інформації у різних мовлених ситуаціях. Практичне володіння основними мовними жанрами формує в тележурналіста комунікативну компетенцію.

Мовні жанри – важлива категорія спілкування, це типові форми висловлень, повторювані ситуації спілкування. Повноцінне спілкування неможливе без вільного розвитку та функціонування мовних жанрів. Т. Шмельова за комунікативною метою виділяє чотири типи мовних жанрів:

– *інформативні*, мета яких – різні операції з інформацією: запит, підтвердження, спростування;

– *імперативні*, мета яких викликати відчуття особливої події, вчинку в соціальній сфері, передбаченого етикетом певного соціуму;

– *оцінні*, мета яких – змінити почуття учасників спілкування, порівнявши всі маніфестації з прийнятою в певному суспільстві шкалою цінностей;

– *етикетні жанри*, їх мета – фіксація особливої події, вчинку, передбаченого етикетом соціуму [6, с.91 – 92], точніше кажучи – певною соціальною групою.

Теорія мовних жанрів – модель комунікації, що діє, враховуючи такі найважливіші параметри спілкування, як сфера, ситуація, стиль спілкування, діалогічність, стратегія і тактика ведення комунікацій. Очевидно, треба брати до уваги чинники загальнолюдські та національні.

Звернемо увагу на функціонування мовних жанрів в інформаційних програмах (ТСН 1+1 і ТРК 24 канал), сюжетна драматургія внутрішньо-жанрової інтеракції (тактика) яких спрямована на якісне видовище. Боротьба за рейтинг спонукає до пошуку нових форматів та якісних змін під час творення телепродукції, що спостерігаємо у багатьох новинних програмах. Тележурналіст коректує свої комунікативні наміри залежно від жанрової гіпотези про адресата і, реалізуючи їх, вибудовує взаємодію з глядачем через розвиток різних мовних жанрів. Завдання інформаційних текстів – фіксувати дійсність у просторі і часі кризь призму людської діяльності, такі тексти відзначаються інформаційним запитом та розповідають про динаміку події (1), статику (2), учасників суспільного життя (3). Автор і глядач у спільному часопросторі. Візуальний ряд суголосний із помірно прискореним темпом усного мовлення тележурналістів:

(1) Повідомлення про подію (нагородження), явище (новинки): *Срібна монета “Водохреще” стала кращою монетою року за результатами конкурсу, що проводився Нацбанком серед пам’ятних та ювілейних монет. Друге місце посіла монета “15 років незалежності України”* (ТРК 24 канал. Новини); *Новинка поєднує у собі сканер, принтер та ксерокс - пристрої, які зазвичай використовуються у більшості офісів. Випускаючи “Xerox WorkCentre 7132”, компанія розширює свою присутність у сегменті багатифункціональних пристроїв* (ТРК 24 канал. Новини). Розповідь про просторові межі події: *Нью-Йоркський музей Метрополітан віддасть шість артефактів, зокрема один із найцінніших – грецьку вазу, котрій дві з половиною тисячі років, та колекцію сицилійського срібла, датовану третім століттям. Натомість Італія надасть музею свої експонати у тривалу оренду. На цей безпрецедентний крок Метрополітан зважився після*

того, як Італія довела походження предметів старовини (1+1. ТСН); Астана зустріла почесних гостей прохолодно – там ударив 30-градусний мороз (1+1. ТСН).

Причиново-наслідковий стан події: *Стопа західного українця менша за розміром і більш вишукана. Бо ходять вони по горах. Східняки ж крокують по рівнині, тому і стопу мають більшу. Українці Сходу мають на тілі більше родимок, а на Чернігівщині частіше страждають на хвороби, пов’язані з обміном речовин. А от круглолицість і чорняве волосся – відмінна риса усіх українців (1+1. ТСН). Результат діяльності: Українську делегацію можуть позбавити права бути присутньою в Парламентській Асамблеї Ради Європи. Таке покарання загрожувало Україні, Росії, Великобританії, Італії та Туреччині за затримки із виконанням вироків Європейського суду з прав людини (ТРК 24 канал. Новини);*

(2) Пояснення проблеми, факту: *Проблема заторів на столичних дорогах стала критичною, – вважає заступник голови Київської міськадміністрації. Наразі дорогами Києва їздять 800 тис. автомобілів. Кожного місяця ця цифра зростає ще на 25 тисяч. До того ж щоденно до Києва прямують тисячі вантажівок та автобусів* (ТРК 24 канал. Новини). Об’єднання сторін та розв’язання проблемної ситуації: *Всесвітньо відомий поп-співак Елтон Джон виступить у Києві. Концерт британської мегазірки відбудеться 16 червня на одній із центральних площ столиці України. Виступ Елтона Джона є частиною громадської програми “На краю”, організованої фондом Олени Франчук “Анти-снід”. А тому послухати британця можна буде безкоштовно* (ТРК 24 канал. Новини).

Місце та шляхи подолання злободенної суспільної проблеми: *Крім того, медики скаржаться і на відсутність коштів для обслуговування приїжджених людей. Аби зменшити навантаження на київський бюджет, столична влада вже розпочала підготовку правових та економічних механізмів, які б спонукали роботодавців створювати для своїх найманих робітників можливість бодай мінімального медичного обстеження* (ТРК 24 канал. Новини). Підстава для розвитку події: *Місцеві мешканці вірять, що інкрустована золотом ікона Богоматері з Ісусом має цілющі властивості. Згідно з легендою, цю ікону намалював сам євангеліст Лука. Подивитися на неї щороку приїжджають мільйони паломників з усієї Греції* (ТРК 24 канал. Новини).

(3) Діяльність особи, яка проявляється у збереженні національних цінностей: *До біблійних тем вона перейшла, набувши великого досвіду, перетворивши вишивку на мистецтво. Художниця навіть розробила так звану техніку об’ємної художньої гладі – її називають унікальною. Цей винахід майстриня навіть запатентувала. Захоплення художньою вишивкою передалося Олек-*

сандрі Власовій від бабусі та матері і з часом перетворилося в життєву потребу, без якої вона себе не уявляє (1+1. ТСН). Інформаційний портрет особи (незвичайний рід занять): Дідівським методом Андрій Воробець робить з дерева копії зруйнованих храмів, водночас протягом усіх цих років зводячи храм у своїй душі. Жодного зробленого власноруч храму Андрій Воробець із села Розстоки на Міжгірщині іще не продав. Навіть коли йому пропонували не одну тисячу гривень, а у гаманці заледве вистачало на хліб (1+1. ТСН).

Щоб відтворити глядачеві подію, дати змогу йому зрозуміти суть проблеми, тележурналісти звертаються до оцінних мовних засобів для висвітлення оцінювальної динаміки (1) та статистики (2). Мовні засоби, візуальні прийоми у наведених текстах взаємопов'язані у відповідних епізодах – переважно їх акцентаційно підкреслюють. Визначальна особливість оцінних жанрів – погляд у майбутнє. Цю особливість трактують, як неглибоке, часткове прогнозування:

(1) Оцінювання винаходів, соціальної проблеми: Бездоганний каліграфічний почерк знову в моді, принаймні на Закарпатті. Там педагоги винайшли пристрій, який навчає дітей писати літери так, як того вимагає український правопис. Увесь секрет – у диво-ручці. Саме вона повідомляє дитину про найменші огріхи у написанні букв. Винахід уже випробовують у кількох закарпатських школах, і малеча від нього в захваті (1+1. ТСН); Вже третє число “Світогляду” планується присвятити легендарному конструктору Сергію Корольову. А чи вдасться журналу заповнити порожню зараз в Україні нішу науково-популярної періодики – покаже час (ТРК 24 канал. Новини).

Оцінка послідовних змін (наприклад, технічних): Корпорація “ІВМ” розпочала застосування революційної нанотехнології “самозбирання”. Очікується, що її використання дозволить відчутно покращити характеристики мікрочипів (ТРК 24 канал. Новини). Оцінювальна інтерпретація явища: Природному феномену найбільше радіють винороби [Глибинні теплові процеси “сплячого” вулкана Карадаг прогріли ґрунт у радіусі п'ятдесяти кілометрів до чотирьох градусів] Коктебеля: деякі сорти винограду гинуть уже за легких приморозків. Цього року, за попередніми оцінками, на півострові замерзла майже половина виноградників, а про стан ще чверті можна буде робити висновки лише навесні. Карадаг уже кілька разів аналогічним чином “рятував” коктебельські виноградники: 26-го та 87-го року (1+1. ТСН).

(2) Оцінювання стану злободенного явища: Сьогодні в Україні півмільйона дітей з вадами слуху, і щороку їх, на жаль, не меншає (1+1. ТСН). Розповідь про оцінювальний аспект міждержавної стратегічної політики: Напередодні під час консультацій Україна-НАТО на рівні міністрів оборони у португальському місті Сінтра Україна

підписала листа про наміри започаткувати мережу партнерства з Альянсом. У рамках цього проекту країни – члени НАТО – допомагатимуть інформувати українців про спільні з Альянсом заходи у сфері оборонної політики (ТРК 24 канал. Новини. 06.10.06).

Орієнтація на реакцію глядача відбувається завдяки спонукальним (імперативним) жанрам, переважно через – стимулювання практичної активності (1), вибору (2), корекції дій (3). Кожна монтажна деталь сприймається і оцінюється в контексті цілого тексту, а також у межах мікротексту. Мовні одиниці з технологічними засобами набувають додаткового осмислення, стилістичних відтінків та відтворюЮТЬ особливості авторського індивідуального начала:

(1) Визначення цілей і завдань суспільної діяльності: Близько 200 тис. автоаварій щороку відбуваються у Сполучених Штатах Америки через те, що автомобілі виходять за межі траси. Найбільші автокомпанії активно займаються розробкою новітніх, досконаліших систем безпеки на дорогах. Чималу увагу розробники приділяють власне технологіям, котрі допомагають водіям не покидати трасу і уникати пов'язаних з цим катастроф (ТРК 24 канал. Новини).

(2) Спонукування до кореляції дій: Щоправда, фахівці такого оптимізму не поділяють [стверджують, що у західній частині Харківщини – найбільші запаси газу в Європі]: нова свердловина хоч і велика – її потенціал оцінюють у п'ять мільярдів кубометрів, – та обслуговувати зможе хіба що половину Красноградського району, де й розташована. А грошей на розвідку та розробку нових родовищ, як завжди, бракує (1+1. ТСН).

Етика спілкування починається з дотримання умов успішного мовного спілкування: з доброзичливого ставлення до адресата, демонстрації зацікавленості. Головний етичний принцип – дотримання паритетності. Автори моделюють дійсність вербальними одиницями з опорою на візуальні коди, передають емоційний настрій, індивідуальні особливості, ритм через сугестивний монтаж: Кілька годин до відльоту за “Оскар” Засновник та власник “Фільмотехніки” Анатолій Кокуш заходить в рідні стіни віддати останні розпорядження. Колись, щоб розпочати бізнес, він заставив власну квартиру. Тепер майже жоден фільм, який іде на великих екранах, не обходиться без пристроїв українців. Анатолій з гордістю показує листа від Американської кіноакадемії. Там привітання й запрошення на церемонію. Так звані “технічних” “Оскарів” роздадуть на кілька днів раніше, ніж основні (1+1. ТСН); Запрошення на дебати отримали всі партії і блоки, чиї назви виборці побачать в бюлетенях. Рівний доступ до ЗМІ та однакові можливості для агітації – це також вимога закону. Приходиться на дебати чи ні, тепер вирішувати штабам (1+1. ТСН).

Телебачення сконцентровує комунікативні враження всіма органами чуття, воно спроможне всебічно відобразити дійсність, оскільки зір супроводжується з слуховими і мовно-моторними рефлексіями за законами психологічної перцепції і асоціації, які розкривають головні синергетичні проблеми: динаміку співдії і саморозвитку складних нелінійних процесів. Синергетико-конвергентний потенціал творчого акту здійснюється між об'єктивною дійсністю і естетично-образним мисленням митця. Як показує розгляд інформаційних програм, у взаємодії жанрів виражається творча індивідуальність тележурналіста. Завдяки телевізійним мовним жанрам створюється синергетико-естетична концепція телевізійного публіцистичного стилю.

Таким чином, *інформаційні та оцінні* мовні жанри розповідають про стан подій у світі, соціальні труднощі. *Імперативні* відтво-

рюють процес вирішення певної проблеми, з системою чітких вимог від різних інститутів, соціальних сил, *етикетні* спрямовані на успішну мовну комунікацію. Така система жанрів відтворює сутність тележурналістики – показувати, відображати (моделювати, описувати, фокусувати). Ці сигнали в естетичній практиці тележурналіста дають змогу налаштувати глядача на сприйняття інформації, показати просторово-часові характеристики, виробити відповідну комунікативну поведінку в аудиторії. Оскільки, важливе місце в сприйманні текстів займає відтворювально-творча уява реципієнта. Від компетентних думок, вражень, від толерантних, моральних та інших ціннісних наставлень багатопланового осмислення буття виробляється багате сприйняття тексту, виникає глибока насолода, якою завершується справді естетичне сприймання.

Література

1. Бачевич Ф. Лінгвістична генологія : проблеми і перспективи / Флорій Бачевич. – Львів: ПАІС, 2005. – 264 с.
2. Бахтин М. Проблема речевих жанров. Постановка проблемы и определение речевых жанров / Михайл Бахтин // Литературно-критические статьи. – 1986. – С. 428 – 436.
3. Горелов И. Основы психолінгвістики : [учебное пособие] / Илья Горелов, Константин Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с.
4. Луцак С. Домінанта як ментальне осердя художньо-естетичного процесу (на матеріалі української літератури межі XIX – XX століть) : [монографія] / Світлана Луцак. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2010 – 400 с.
5. Франко І. Із секретів поетичної творчості / Іван Франко. – К., 1969. – С. 3 – 62.
6. Шмелева Т. Модель речевого жанра // Жанры речи / Т. Шмелева. – Саратов : УНЦ “Колледж”, 1997. – С. 88 – 98.

Бабенко Вікторія

Эстетические ценности языковых жанров в телевизионном творчестве

Аннотация: Сигнальная природа слова обусловлена внутренним динамизмом всех элементов творческого процесса, ориентированных на множественность коммуникативных решений. С этой точки зрения рассмотрены речевые жанры, которые развиваются и совершенствуются в социовербальном поведении говорящего.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, синергетико-конвергентный потенциал тележурналиста, телевизионный текст, эстетические принципы коммуникации.

Babenco Victoria

Aesthetic values of language genre in the television creativity

Inherent dynamism of all elements of the creative process focused on the plurality of communication solutions, determines the signal nature of word. From this standpoint, we consider speech genres, which are developing and improving in the socio-verbal behavior of the speaker.

Key words: communicative competence, synergy-convergent potential journalist, TV text, aesthetic principles of communication.

Бабенко Вікторія – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри радіомовлення і телебачення факультету журналістики ЛДУ імені Івана Франка.